

I *Van God spreken* - een bijdrage vanuit de gereformeerde traditie

Inleiding

We kunnen alleen op een goede manier over iemand spreken als we hem of haar persoonlijk hebben leren kennen en geregeld met de ander omgaan. Niet anders is het als we spreken over God. Het kennen van God begint in de regel bij 'van horen zeggen'. Maar als we echt willen ontdekken wie God is, dan is een persoonlijke omgang met Hem essentieel. Vanuit een relatie met God verdiept het 'van horen zeggen' zich tot een 'wij hebben Hem zelf gehoord', zoals de mensen in Samaria ooit getuigden van Jezus (Joh. 4:42).

Deze gedachte staat centraal in de gereformeerde traditie. Dit bepaalt ook onze voorkeur voor de titel van deze bijdrage: spreken *van* God in plaats van spreken *over* God. In het onderstaande wordt eerst geschetst hoe de gereformeerde traditie is ontstaan en zich heeft ontwikkeld. Nadat is ingegaan op een aantal specifiek gereformeerde noties in het spreken van en over God, wordt een aanzet gegeven tot verwoording van dat 'gereformeerde' geluid in de huidige tijd.

De gereformeerde traditie als één van de stromingen in de Reformatie

Luther

Evenals de Lutherse heeft ook de gereformeerde traditie haar wortels in de eerste helft van de 16e eeuw, de periode van de Reformatie in Europa. Regelmatig zijn er in de christelijke kerk misstanden ontstaan, maar na verloop van tijd werden die van binnenuit rechtgezet. Ook in de late middeleeuwen was er sprake van misstanden en van pogingen om die te corrigeren. Het optreden van de Augustijner monnik Maarten Luther had ook die bedoeling. Hij verzette zich tegen de aflaathandel die de indruk wekte dat de kerk vergeving te koop kon aanbieden en tegen de gedachte dat God verplicht zou zijn om op grond van 'goede werken' genade te schenken. Op 31 oktober 1517 heeft Luther zijn kritiek op de aflaathandel kenbaar gemaakt. Door publiek te wijzen op de misbruiken in de kerk, heeft hij een beweging in gang gezet met grote gevolgen. Nadat hij in 1521 op de Rijksdag te Worms in aanwezigheid van keizer Karel V had geweigerd om zijn inzichten te herroepen, verbreidde de Reformatie zich snel door Europa. Zonder bescherming van een aantal wereldlijke machthebbers zou het de Reformatie nooit zijn gelukt om zich aan de macht van Rome te onttrekken. De keerzijde daarvan is dat politieke belangen een rol gingen spelen bij de keuze voor een bepaalde geloofsrichting.

Humanisme

Onder invloed van het Humanisme werd in West-Europa vanaf de 15^e eeuw steeds meer nadruk gelegd op de mondigheid van de mens en het denken en handelen van het individu. Het idee ontstond dat ieder mens door kunst en cultuur opgevoed kon en moest worden tot een hoge morele levenstandaard. Lezen speelde daarbij een belangrijke rol, want daardoor kon men kennis nemen van de kernnoties van enerzijds de christelijke traditie en anderzijds de klassieke cultuur. In die tijd was Latijn de taal van het boek, maar lang niet iedereen beheerste die taal. Voor de gegoede burgerij en voor het opvoeden van de jeugd waren er vertalingen nodig. Door de uitvinding van de boekdrukkunst kregen deze vertalingen gaandeweg een breder bereik.

In de wetenschap leidde de toenemende belangstelling voor de christelijke traditie en de klassieke cultuur tot een zoektocht naar de meest betrouwbare bronnen. *Ad fontes!* Daarbij ontstonden in het Humanisme twee stromingen. De ene stroming vond de klassieke cultuur

voor de opvoeding van evenveel belang als de christelijke traditie. De andere stroming was van mening dat de Bijbel en de kerkvaders prioriteit moesten hebben.

Het gebruik van de Bijbel

Luther is duidelijk een vertegenwoordiger van het Bijbels Humanisme. Voor hem was de Schrift de bron en norm van geloof en theologie (*sola Scriptura*) en waren genade en geloof van beslissende betekenis (*sola gratia* en *sola fide*) voor de godsdienstige en zedelijke ontwikkeling van de mens. Omdat hij vond dat de mensen zelf moesten kunnen lezen wat er in de Bijbel staat, vertaalde hij het hele Nieuwe Testament uit het Grieks in het Duits. Hij was niet de eerste die de Bijbel vertaalde in een volkstaal, maar hij gaf wel een enorme impuls aan het vervaardigen van nieuwe vertalingen. Op die manier kregen veel meer mensen toegang tot het Woord van God en konden ook zij in het dagelijks leven invulling geven aan het principe *sola Scriptura*.

Op de vraag wie God is, gaf de Reformatie officieel hetzelfde antwoord als Rome. Luther en andere reformatoren sloten bewust aan bij de belijdenis van de Vroege Kerk aangaande de drie-enige God. Het grote verschil zat niet in de 'leer' over God, maar in de kennis van God. In de Middeleeuwen werd het voldoende geacht dat leken zich aansloten bij het geloof van de kerk, maar de Reformatie vond persoonlijke kennis van God en diens Woord onmisbaar. Deze kennis werd bemiddeld door de verkondiging van de Bijbelse boodschap en versterkt door het gebruik van de sacramenten. In de verkondiging werd benadrukt dat God niet alleen ver weg is, maar ook heel dichtbij kan zijn.

Verschillende stromingen

Naast de beweging die door Luther in gang was gezet, heeft de Zwitser Ulrich Zwingli een belangrijke impuls gegeven aan de Reformatie in het Duitstalige Zürich. Later werd vanuit de Franstalige stad Genève een beroep gedaan op de Fransman Johannes Calvijn om daar zijn krachten en kwaliteiten in te zetten voor de doorwerking van de Reformatie. Van begin af aan zijn er in de Reformatie dus verschillende stromingen te onderscheiden, elk met specifieke aandachtspunten. Deze stromingen hadden in ieder geval twee punten gemeen: zij deelden de kritiek op de misstanden in de kerk en zij waren van mening dat het spreken over God en het belijden van Zijn Naam gefundeerd moest zijn in de Schrift als openbaring van God. Op grond van de Bijbel werd het geloof bepalend geacht voor het persoonlijk leven, voor het gezinsleven, voor de gang van zaken in de kerk en voor de inrichting van de samenleving. De discussie tussen de stromingen ging vooral over de manier waarop mensen God leren kennen en deel krijgen aan Zijn heil. Voor de Lutheranen was de lichamelijke aanwezigheid van Christus in het sacrament onopgeefbaar. Zij vonden dat Zwingli en Calvijn teveel nadruk legden op het werk van de Heilige Geest en daardoor te dicht bij de 'radicale' reformatie stonden van anabaptisten, spiritualisten en anti-trinitariërs.

Calvijn en de gereformeerde traditie

Anders dan de Lutheranen voor wie de Augsburgse Confessie (1530) hét belijdenisgeschrift werd en bleef, zijn de volgelingen van Calvijn niet gekomen tot een gemeenschappelijke geloofsbelijdenis. De eenheid van de christelijke kerk speelde in het denken van Calvijn weliswaar een belangrijke rol, maar daarnaast vond hij dat het belijden van de gemeente aan moest sluiten op locale en persoonlijke omstandigheden. Zoals God zichzelf in Zijn openbaring heeft aangepast aan verschillende tijden en plaatsen, zo is het ook voor de kerk een blijvende opdracht om zich in nieuwe tijden en situaties rekenschap te geven van het geloof en de hoop die in haar is (1 Petr. 3:15). Alleen zo kan het spreken over God en het belijden van Zijn naam richtinggevend zijn voor het leven van de gemeente en voor de samenleving.

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat in de calvinistische traditie het spreken van en over God in de loop van de tijd geregeld andere accenten heeft gekregen.

Calvijn had over veel zaken een uitgesproken mening. Dat gold voor de christelijke leer, voor het bestuur van de kerk en ook voor de roeping van de kerk in de samenleving. Toch heeft hij het kerkmodel dat hij in Genève had opgebouwd, nooit gezien als 'zaligmakend'. Hij wilde niet dat van hem een 'afgod' en van Genève een Jeruzalem gemaakt werd. Hij wilde ruimte bieden aan de opvattingen van andere reformatoren. De gereformeerde traditie kent dan ook meerdere 'vaders'. Naast Calvijn zijn dat met name Zwingli, Bullinger en Bucer.

Vanuit de bakermat in Zwitserland heeft het gereformeerd protestantisme ingang gevonden in verschillende landen, zoals Frankrijk, Schotland, sommige delen van Duitsland, Polen, Hongarije en de Nederlanden. De gereformeerden hechtten veel waarde aan eensgezindheid in de hoofdzaken van geloof en godsdienst en aan goede onderlinge contacten tussen de kerken. Daarnaast koesterde men echter de zelfstandigheid van de eigen kerk. Dat eigen karakter van de gereformeerde kerken in de verschillende landen komt onder meer tot uitdrukking in het grote aantal confessionele (belijdende) geschriften dat is verschenen.

De gereformeerde traditie en het spreken van God

Ondanks de onderlinge verscheidenheid is er een diepe eenheid van geloofsovertuiging en levenshouding die ten grondslag ligt aan de gereformeerde traditie. Centraal daarin staat de soevereiniteit of majesteitelijkheid van God en het geheim van Zijn genade, in het bijzonder betoond in het werk van Jezus Christus. Aan de basis van die overtuiging staat de Bijbel, verstaan als het *Woord van God* en gegeven vanwege Gods bijzondere zorg tot behoud van het menselijk geslacht. In de Bijbel laat God zich aan ons kennen en maakt Hij op allerlei wijze duidelijk wat Hij op Zijn hart heeft. Volgens de Nederlandse Geloofsbelijdenis heeft God in de Schrift bekend gemaakt *zoveel als voor ons nodig is in dit leven, tot Zijn eer en de zaligheid van de zijnen* (NGB, art. 2). De Bijbel als Woord van God komt voort uit het werk van de Heilige Geest en diezelfde Geest doet ons dat Woord horen en verstaan: *wij geloven zonder enige twijfel alles wat zij [de canonieke boeken van de Heilige Schrift] bevatten. En dit niet zozeer omdat de kerk ze aanneemt en als zodanig erkent, maar vooral omdat ons de Heilige Geest getuigenis geeft in onze harten, dat ze van God zijn ...* (NGB, art. 5).

Ontwikkelingen in de gereformeerde traditie

Vanwege het primaat van de Schrift staat het gereformeerd belijden principieel open voor vernieuwing. Dit ligt opgesloten in haar adagium: *ecclesia reformata semper reformanda*, de kerk die ge-reformeerd is, moet steeds weer ge-reformeerd worden. In de praktijk bleek dat echter niet zo gemakkelijk te realiseren. Om de eigen positie ten opzichte van de andere christelijke stromingen goed te markeren, werd steeds meer belang gehecht aan het scherp formuleren van de rechte leer.

In de 17^e eeuw heeft deze trend zich doorgezet. Aan de protestantse universiteiten werd de leer van de Reformatie wetenschappelijk doordacht. Enerzijds wilde men de relatie met de belijdenis van de vroege kerk aantonen en anderzijds de theologie van de Middeleeuwen zuiveren van dwalingen. Daarbij ging de sprankelende ontdekkingsvreugde van de Reformatie verloren. Door de behoefte om de eigen identiteit scherp neer te zetten, liep de theologie opnieuw het gevaar dat de Reformatie had bestreden: verandering van de directe toegang tot de Schrift door de traditie.

Verlichting

Vanaf de 17de eeuw creëerde de opkomst van de Verlichting een nieuw spanningsveld. De nieuwe filosofie verruilde het geloven op gezag van het Woord voor het vertrouwen op de menselijke ratio. De gereformeerde orthodoxie daarentegen hanteerde het wetenschappelijke

paradigma van vóór de Verlichting. Anderen zochten naar een theologische consensus, waardoor het rationele spreken over God steeds meer het beeld ging bepalen. Als reactie op dode orthodoxie en rationalistische theologie ontstonden de Nadere Reformatie en het piëtisme.

In het laatste kwart van de 19^e eeuw heeft de neocalvinist Abraham Kuyper opnieuw aandacht gevraagd voor een actueel belijden van het geloof. Hij pleitte ervoor dat de orthodoxie zich niet zou beperken tot het herhalen van oude waarheden, maar dat zij de klassiek gereformeerde belijdenis opnieuw zou doordenken en verder ontwikkelen in relatie tot de vragen van de moderne tijd. Herman Bavinck, die in zijn *Gereformeerde Dogmatiek* een systematische doordenking heeft gegeven van Kuypers vernieuwende theologische inzichten, zou in dat verband hebben gezegd: *Men belijdt thans zijn geloof niet meer, men gelooft alleen nog zijn belijdenis*. Ondanks verschillende pogingen is het in de 20^e eeuw in 'gereformeerd' Nederland niet gelukt om op basis van de Schrift te komen tot een algemeen erkende, nieuw geformuleerde belijdenis van het geloof.

Hoe 'gereformeerden' spraken van en over God

God kennen en liefhebben

De hele hoofdinhoud van de heilige leer bestaat eigenlijk maar uit twee delen: de kennis van God en van onszelf. Zo zet Calvijn in wanneer hij in zijn *Institutie* onderricht wil geven aan de velen die ernaar verlangen om Christus beter te leren kennen (eerste druk 1536, laatst bewerkte versie 1559). Het gaat hem erom dat mensen komen tot het kennen en erkennen van God als de *enige* God en Jezus Christus als *hun* redder. In de kennis van God gaat het dus niet om een theoretische beschouwing, maar om overgave, vertrouwen en gehoorzaamheid aan Hem. Basis van dit kennen is het spreken en handelen van God, zoals geopenbaard in de Schrift en met name in Christus. Het geloof van de individuele mens is het antwoord op deze openbaring en komt tot uiting in een hernieuwd liefhebben van God en een vernieuwd leven naar Zijn wil.

Kenmerkend voor de gereformeerde traditie is de opvatting dat de verhouding tussen God en mens ten diepste wordt bepaald door het besef dat de mens is aangewezen op het heil dat God ons aanbiedt. Dat aanbod is het meest concreet geworden in de lijfelijke aanwezigheid van de Zoon (*incarnatie*) in onze menselijke werkelijkheid. Door de zonde is de door God bedoelde omgang tussen Hem en de mens verstoord. Maar God heeft het daarbij niet gelaten en laat het daar nog steeds niet bij. Eerst in de bijzondere roeping (*verkiezing*) van Israël en daarna in het leven, sterven en opstaan van Jezus Christus roept God mensen op om zich tot Hem te keren. Van Godswege is er het aanbod van genade en verzoening, van verlossing uit ellende, van eeuwig leven met en bij Hem.

De leer van de predestinatie

Hoe vrij de mens is in de keuze om het aanbod van genade aan te nemen, is in de loop van de geschiedenis van de kerk veelvuldig onderwerp van discussie geweest. Kern van het probleem is de vraag hoe de 'vrije wil' van de mens en de 'verkiezing' (*predestinatie*) van de mens door God zich tot elkaar verhouden. Nadat Calvijn in zijn *Institutie* heeft gesproken over de totstandkoming van de gemeenschap tussen God en mens in Jezus Christus, brengt hij de verkiezing en verwerping van Godswege ter sprake. Aan de gelovigen heeft hij daarmee een anker voor heilszekerheid willen bieden: het eeuwig heil ligt vast in het eeuwig raadsbesluit van de ontfermende God en is niet afhankelijk van het eigen geloof, de eigen werken of de eigen heiligheid van de mens.

Het is intussen allerminst de bedoeling dat de predestinatie de genadige openbaring van God in Christus overheerst. Zij werd beleden als de diepste oorzaak en het geheim waardoor mensen het Woord niet verwerpen, maar zich gewonnen geven aan het heil in Christus. Zonder deze verkiezende liefde zou het heil, vanwege de menselijke rebellie, tevergeefs zijn bereid. Ieder die ernaar verlangt om zich tot God te bekeren, moet zich volgens de Dordtse Leerregels niet laten afschrikken door de leer van de verwerping, maar vlijtig de middelen blijven gebruiken tot opbouw in het geloof (DL, art I, 16). Alleen God weet immers wie tot de uitverkorenen behoren. Wij echter - zo stelt Calvijn - *houden voor verkorenen en leden van de kerk diegenen, die in de belijdenis van het geloof en met het voorbeeld van hun leven en door het deelnemen aan de sacramenten dezelfde God en Christus met ons belijden.*

Synode van Dordrecht

Ondanks deze positieve formuleringen moeten we vaststellen dat de leer van de predestinatie veel verwarring, onbegrip en weerstand heeft opgeroepen, ook binnen de gereformeerde traditie. Zo vinden de Dordtse Leerregels hun oorsprong in discussies over de uitverkiezing aan het begin van de 17^e eeuw. Mede door allerlei politieke en maatschappelijke tegenstellingen kreeg het theologisch debat over deze kwestie het karakter van een nationaal conflict in de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden. Het geding tussen Remonstranten en Contraremonstranten is beslist tijdens de Nationale Synode van Dordrecht (1618-1619) en heeft geleid tot een scheuring in de toenmalige Gereformeerde Kerk en het ontstaan van de Remonstrantse Broederschap.

De predestinatieleer is meer dan eens bestreden met de bewering dat God zo de auteur is van de zonde en een onrechtvaardige tiran, die naar volstrekte willekeur de een verkiest en de ander verwerpt. De keuze noch het werk van de mens zou dan van enig belang zijn. Volgens deze redenering geeft de predestinatieleer geen enkele heilszekerheid. Integendeel, zij bewerkt het omgekeerde van wat zij beoogde! Het enige wat we dan nog kunnen doen, is lijdzaam afwachten of God ons een teken van Zijn verkiezing geeft. Deze gedachtegang heeft de predestinatieleer in de gereformeerde traditie een negatieve klank gegeven.

Verbond en voorzienigheid

In nauwe samenhang met de verkiezing werd binnen de gereformeerde theologie het verbond van God ter sprake gebracht. Kernnoties van de reformatie, het *sola gratia* en *sola fide*, kregen opnieuw nadruk vanwege Gods verkiezende liefde, die zich met name realiseert in het verbond van de genade. Wat God begon met Abraham (Israël), kreeg in Christus en door de Geest een wereldwijd bereik.

Het geloof in de persoonlijke leiding van de goddelijke voorzienigheid (*providentia*) was eveneens een belangrijk thema. Ook daarbij gaat het niet om theoretische kennis. Het is volgens Calvijn niet voldoende om te belijden dat God almachtig is, dat Hij de wereld heeft gemaakt en dat Hij de dingen leidt en in Zijn hand houdt. Kortom, het is niet voldoende dat wij God 'kennen' door Zijn schepping, onderhouding en regering van de hele wereld (NGB, art. 2). Nee, het gaat erom dat wij erkennen dat deze God *onze* God wil zijn.

De wereld als schepping

Volgens de Heidelbergse Catechismus geeft het weten dat *onze* God alles geschapen heeft en nog steeds door Zijn voorzienigheid onderhoudt aan ons zekerheid: wij kunnen *ons verlaten op onze getrouwe God en Vader, in de zekerheid dat geen schepsel ons van Zijn liefde scheiden zal, omdat alle schepselen zo in Zijn hand zijn, dat zij zich tegen Zijn wil niet kunnen roeren of bewegen* (HC, zondag 10). Het geloof in God als Schepper heeft ook verreikende ethische consequenties voor ons staan in de wereld: het impliceert een goed beheer van deze

aarde en het dragen van medeverantwoordelijkheid voor al haar bewoners (vgl. Gen. 1:28 en Ps. 24:1).

God laat zich als Schepper kennen in het werk van de schepping als in een prachtig boek, waarin alle schepselen, groot en klein, als letters zijn (NGB, art. 2). Maar we hebben volgens Calvijn de Schrift nodig om bij uitstek te weten wie de God is door wie de wereld geschapen is en geregeerd wordt (Institutie I,vi,1). Heel de ons omringende wereld wordt dan onder leiding van de Geest een instrument van Gods omgang met ons. We krijgen oog voor de glans van Gods gunst en goedheid die over het gewone leven ligt.

Hoe zullen wij in deze tijd spreken van en over God?

Wereldvreemd en toch een boodschap voor de wereld

De gereformeerde traditie heeft in het spreken over God altijd een centrale plaats ingeruimd voor Zijn soevereiniteit en het geheim van Zijn genade. Het gaat daarbij niet om een theoretische beschouwing, maar om het besef dat het leven ons van God gegeven is. Eerst in de schepping en vervolgens in Christus. Ondanks ons tekortschieten tegenover God, biedt Hij ons in Christus een verzoend en vernieuwd bestaan. De Geest maakt mensen daartoe ontvankelijk.

Het is duidelijk dat deze boodschap niet direct aansluit bij het moderne levensgevoel. Voor diegenen die het goddelijke vooral in zichzelf zoeken, zal het een ongewoon perspectief zijn om zich toe te vertrouwen aan een God die de schepping niet alleen vervult, maar ook genadig tegemoet treedt. Wanneer we over God spreken als een levende en genadige realiteit, gaan we voor veel mensen van deze tijd een flinke stap te ver. Zowel buiten als binnen de kerk wordt regelmatig een vraagteken geplaatst bij God als een werkelijk 'Tegenover'.

Daarbij moeten we ons realiseren dat het christelijke geloof de sociale, culturele en politieke dominantie heeft verloren die in West-Europa eeuwenlang vanzelfsprekend was. Nieuwe religies zijn daarvoor in de plaats gekomen en zelfs de bontste vormen van bijgeloof zijn maatschappelijk geaccepteerd. Hoe kunnen we in een tijd waarin het christelijk geloof steeds meer een randverschijnsel wordt, spreken over God en rekenschap afleggen van de hoop die in ons is? Dat is de taak waarvoor de christelijke gemeente zich geplaatst ziet.

Eigentijds getuigen

Wij hebben *in* deze wereld te spreken, voor te leven en door te geven de dingen die wij hebben gezien en gehoord (vgl. Luk. 24:48), terwijl wij niet *van* deze wereld zijn. Om het andere – het vreemde en bevrijdende! – van het evangelie van Jezus Christus duidelijk te maken, zullen we op z'n minst moeten weten wat de hedendaagse mens bezig houdt. Net als Paulus op de Areopagus hebben we vervolgens te zoeken naar herkenbare woorden en begrippen om aan te sluiten bij het gedachtegoed van onze tijdgenoten. Daarbij moeten we ons niet laten ontmoedigen door het gegeven dat het christelijk geloof nog steeds voor de één een ergernis en voor de ander een dwaasheid is.

Het spreken van en over God zal in deze tijd moeten plaatsvinden in samenhang met een kritische analyse van het (post)moderne levensgevoel. Wat is de kern van dat gevoel en wat stelt het evangelie daar tegenover? Zonder te pretenderen dat deze vraag daarmee volledig of afdoende is beantwoord, wijzen we eerst op de grote nadruk die tegenwoordig wordt gelegd op het individuele leven in het hier en nu en hoe anders dat accent ligt in de gereformeerde traditie. Vervolgens staan we stil bij de overschatting van het menselijke verstand, ook in de wetenschap, en het besef van de menselijke beperktheid in de gereformeerde traditie.

Wat is een mens?

In het huidige levensgevoel staat de mens en zijn individueel belang veelal centraal. Je leeft maar één keer, en je moet ervan maken wat ervan te maken is. Je bent aan jezelf overgelaten en moet zelf de zin van je leven zoeken en bepalen. Het leven heeft uiteindelijk geen andere zin dan die je er zelf aan geeft. Dat is een aangename boodschap voor mensen die aan zichzelf genoeg hebben, aan de goede kant staan en 'het' gemaakt hebben. De werkelijkheid van het leven is echter weerbarstig en daarom laat deze overtuiging talloze mensen in de kou staan, aan hun lot overgeleverd. Maar al te vaak maken geestelijke en lichamelijke handicaps of een noodlottige samenloop van omstandigheden de zingeving van het leven tot een moeilijk te hanteren opgave.

Bovendien blijkt steeds weer dat het vermeende succes van mensen gepaard gaat met eenzaamheid en leegte. Iedereen wordt op enig moment geconfronteerd met de gebrokenheid en kwetsbaarheid van het bestaan. Zelfs het meest geslaagde leven is ten dode gedoemd. De Bijbelse typering 'zonder God en zonder hoop' is allerm minst achterhaald. Ook de vraag: *wat is uw enige troost, zowel in leven als in sterven?* (HC, zondag 1), is nog steeds actueel. Ligt onze troost in wat wij van het leven maken of in de blijde boodschap dat God in Jezus Christus reddend naar ons omziet?

Niet de mens, maar God centraal

Het gereformeerde spreken van en over God staat haaks op een levenshouding die de zin van het menselijk bestaan inperkt tot de levenshorizont van het individu. In dat spreken staat namelijk God centraal en niet de mens. De Bijbel getuigt van die God dat Hij al scheppend aanwezig was voordat de kosmische ruimte ontstond en de mens nog nergens te bekennen was. Alle vormen van leven, ook dat van de mens als soort en als individu, danken hun ontstaan en bestaan aan het scheppend spreken van die God. Daarom benadrukt de gereformeerde traditie dat de mens het leven uit Gods hand ontvangen heeft en dat ieder individu bij de inrichting van zijn of haar leven zich heeft te voegen naar de geopenbaarde bedoelingen van de Schepper van al het zienlijke en onzienlijke. De mens die de zin van zijn bestaan zoekt in het leven van het individu, onthoudt God de dankbaarheid en eer die Hem als Schepper en Onderhouder van hemel en aarde toekomt.

Deze toonzetting van het gereformeerde spreken van en over God heeft verregaande consequenties voor het maatschappelijke leven. In fysieke zin dankt ieder mens zijn bestaan aan de inspanningen van een vorige generatie. Maar in het perspectief van het heil dat God ons heeft geopenbaard, verbleekt elke menselijke inspanning. In dat perspectief is het hoogmoed als een mens groot denkt over zijn eigen verdiensten. Het besef van de eigen eindigheid maakt een mens klein, hoe groot zijn verdiensten voor de samenleving ook mogen zijn. Iemand die rekening houdt met een heilsperspectief dat de grenzen van de generaties overstijgt, zal zich inzetten om een volgende generatie voor te bereiden op de taken en verantwoordelijkheden die de toekomst van het menselijke leven en samenleven met zich meebrengt. Alleen zo kan de lofzang gaande worden gehouden.

Het menselijk verstand

Het tweede punt waarop we willen wijzen, is de overschatting van het menselijk verstand. Tot in onze postmoderne tijd heeft de filosofie van de Verlichting grote invloed. Dit blijkt vooral uit een optimistisch geloof in de mogelijkheden van de mens en zijn rede (*ratio*). De rede is toetssteen voor alles wat waar en werkelijkheid is. Dat herinnert aan Genesis 3: de mens die afgaat op eigen inzicht, boven zichzelf uitgrijpt en daarmee als God wil zijn. Sommige rationalisten zijn terughoudender en erkennen dat er grenzen zijn aan het bereik van de *ratio*. Of er buiten die grenzen nog 'iets' is, willen zij niet beoordelen. Dat valt immers buiten het bereik van de rede.

Christenen worden in onze tijd vaak gezien als naïeve gelovigen, die vanwege de verhalen in de Bijbel geloven dat God de Schepper is van de wereld en van het leven. Naïef omdat ze hun verstand niet zouden gebruiken bij het doen van uitspraken over ‘de schepping’. Wat daarbij over het hoofd wordt gezien, is het verschil in thematiek en de daarbij behorende vooronderstellingen tussen de (natuur)wetenschap en het geloof. De wetenschap spreekt over de ontwikkeling van de kosmos en in het geloof gaat het om de vraag wie de basis heeft gelegd voor die ontwikkeling.

In de wereld van de menselijke maat spelen de begrippen tijd en ruimte een belangrijke rol. Maar op het moment dat de natuurwetenschap probeert het absolute beginpunt van de kosmos te benaderen, blijken de begrippen tijd en ruimte hun betekenis te verliezen. Dat betekent dat de natuurwetenschap tekortschiet wanneer het erom gaat antwoord te geven op de vraag naar de ultieme oorsprong van de kosmos en naar wat daaraan eventueel is voorafgegaan dan wel daar omheen bestaat. Daarom kan ‘de wetenschap’ geen uitsluitsel geven inzake het bestaan van een eeuwige en alomtegenwoordige God, een God die niet te vatten is in onze begrippen van tijd en ruimte.

God laat zich kennen en wil gekend zijn

In de christelijke traditie is het belijden van God als Schepper onlosmakelijk verbonden met het geloof dat deze God zich kenbaar heeft gemaakt, zowel in de natuur als in Zijn omgang met de mens in de geschiedenis. Maar hoe zullen we daarvoor gehoor vinden in een tijd waarin zowel het verstand alsook het gevoel bepalend zijn voor wat mensen voor waar houden? Bovendien wordt onze tijd volgens velen gekenmerkt door ongeloof ten aanzien van de ‘grote verhalen’. Ook het verhaal van het christendom lijdt onder dat vooroordeel.

Niettemin blijft het onze taak om het verhaal van en over God door te geven. Net als in de Bijbel hebben ook wij te spreken van de grote daden van God aan de hand van onze persoonlijke, kleine verhalen van een leven met en in afhankelijkheid van deze God. Met name de gereformeerde traditie, met haar nadruk op een persoonlijke geloofsbeleving, kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren.

In een tijd waarin veel (jonge) mensen tevergeefs zoeken naar een antwoord op de vraag naar de zin van hun leven, mogen we hen wijzen op de God die ons uitnodigt om te leven voor Zijn aangezicht (*coram Deo*). Daarbij geeft het *sola gratia* ons hoop en moed. God kan en wil zich aan mensen openbaren, ook als zij niet op Hem zitten te wachten. Soms kiest Hij er zelfs voor (*verkiezing*) om op een overrompelende en schokkende manier in de leefwereld van een mens binnen te komen. Hij maakt zich niet afhankelijk van ons menselijk (on)vermogen om voor Zijn aanwezigheid ruimte te scheppen.

Van God spreken

In ons spreken van en over God mogen we getuigen van de boodschap die voor ons de essentie van het bestaan is geworden. Niet omdat wij er meteen heil in zagen, maar omdat we van Hogerhand, door de Geest van God werden overtuigd. God is in Christus een ongekende relatie met ons aangegaan en zet ons hele leven in het perspectief van Zijn eeuwig Koninkrijk. Juist de kernbegrippen *sola gratia* en *sola fide* krijgen dan een verrassend nieuwe betekenis: in een wereld waarin ieder wordt afgerekend op prestaties, is er één plek waar je voor altijd terecht kunt. Er is er Eén bij wie je ‘thuis’ mag komen, hoe je leven ook verlopen is. Hij staat op de uitkijk en wacht vol genade op ieder die tot Hem wil komen.

Bij al ons spreken van en over God past echter wel terughoudendheid en bescheidenheid. Ook als gelovigen zijn we geneigd het menselijk verstand te overschatten. Maar de Eeuwige kan niet ten volle worden gekend of doorgrond door het beperkte menselijke verstand. Zelfs de wijze waarop God bestaat, gaat ons begrip te boven. Wat God van Zichzelf bekend heeft

gemaakt, is *zoveel als voor ons nodig is in dit leven, tot Zijn eer en de zaligheid van de zijnen* (NGB, art. 2). Ons kennen blijft daarom principieel ten dele (1 Kor. 13: 9-12).

Wanneer wij vanuit de gereformeerde traditie *van God spreken* ligt de nadruk op de overtuiging dat God Zijn diepste woord heeft gesproken in het leven, sterven en opstaan van Zijn Zoon Jezus Christus. In Hem maakt God duidelijk dat Hij heil gunt aan elk mens - zonder aanzien van de persoon: van zwaar gehandicapt tot meest succesvol, van vroom tot goddeloos, voor ieder mens had Jezus oog en hart. Deze Ene, die verscheen als ‘God in ons midden’, was bereid om Zijn eigen leven te geven voor het welzijn, de toekomst en het heil van anderen. Dat ging door de diepte van het oordeel heen. Daarom heeft God Hem *hoog verheven en Hem de naam geschonken die elke naam te boven gaat, opdat in de naam van Jezus elke knie zich zal buigen, in de hemel, op de aarde en onder de aarde, en elke tong zal belijden: ‘Jezus Christus is Heer’, tot eer van God, de Vader* (Fil. 2:9-11).

Namens de Raad van Advies voor het Gereformeerd Belijden
dr. Guda H. Borger-Koetsier (secr.)
31-08-2010